

KE VZTAHU DOMINIKÁNSKÉHO ŘÁDU A BISKUPSTVÍ V HRADCI KRÁLOVÉ V 17. A 18. STOLETÍ (NA PŘÍKLADU P. VAVŘINCE KARLA BRÜCKNERA OP)

JAKUB ZOUHAR

ON THE RELATION BETWEEN THE DOMINICAN FRIARS AND THE EPISCOPATE OF HRADEC KRÁLOVÉ IN THE 17TH AND 18TH CENTURY (AS DEMONSTRATED ON THE EXAMPLE OF P. VAVŘINEC KAREL BRÜCKNER OP)

This contribution outlines the complex process of regeneration of the Dominican Order in Bohemia during the period of re-Catholicisation in the 17th century, with emphasis on its slow progress in eastern Bohemia. It presents the important personage of P. Vavřinec K. Brückner OP, and follows the history of his professional connections with the episcopate of Hradec Králové, where since 1738 he worked as advisor.

Key words: Vavřinec Brückner OP – Dominicans – episcopate of Hradec Králové – 17th to 18th century

Spolupráce se světským klérem byla pro člena české dominikánské provincie raného novověku neobvyklá a svědčí o vážných důvodech, jež vedly Vavřince Karla Brücknera k tomu, aby se pro ni vyslovil. Že se tak stalo právě v Hradci Králové, věnném městě českých královen se silnou husitskou tradicí, může na první pohled překvapit.

Středověký Hradec Králové¹ však ve svých zdech hostil dokonce dva dominikánské konventy² – jeden mužský a jeden ženský. Zprávu barokního řádového kronikáře Hyacintha Stixy (†1769)³ o tom, že ve středověkém městě existovaly dokonce dva mužské dominikánské konventy, můžeme označit za nepodloženou a rovněž vysoce nepravděpodobnou. Naopak listinně doložen je kostel Panny Marie s konventem *in suburbio castri Grecensis*, který patřil k nejstarší vrstvě řádových fundací. Založen byl určitě před

¹ K dějinám města ve sledovaném období viz Jaromír MIKULKA, *Dějiny Hradce Králové do roku 1850*, I/1–II/2, Hradec Králové 1994–1997.

² K nim srov. Pavel VLČEK – Petr SOMMER – Dušan FOLTÝN a další (edd.), *Encyklopedie českých klášterů* (dále EČK), Praha 1997, s. 234–236; Vladimír J. KOUDELKA, *Zur Geschichte der böhmischen Dominikanerprovinz im Mittelalter*, II, *Die Männer- und Frauenklöster*, Archivum Fratrum Praedicatorum (dále AFP) 26, 1956, s. 141, 156; Tomáš ČERNUŠÁK – Augustin PROKOP – Damián NĚMEC, *Historie dominikánů v českých zemích*, Praha 2001, s. 25, 56 (z pera T. Černušáka).

³ Srov. Hyacinth STYXA, *Historia provinciae Bohemiae Ordinis FF. Praedicatorum. Collectanea historica rerum Provinciae Bohemiae Sacri Ordinis Praedicatorum chronologice digesta et ad triplicem ejus epocham, originis, desolationis, instaurationis, trifariam partita*, Tomus I, Pragae 1756, s. 183–185 (rukopis). Opis z 19./20. století je uložen v Národním archivu v Praze, I. odd., (dále NA Praha), fond Řád dominikánů, inv. č. 11a; originál pak v Generálním archivu dominikánského řádu (dále AGOP) v Římě, sign. XIV. Liber EEE. K osobě autora srov. Jakub ZOUHAR, *Přehled dějepisectví dominikánského řádu v Čechách a na Moravě v 16.–18. století*, II, *Addenda et Corrigenda*, in: Ivana Čornejová – Hedvika Kuchařová – Kateřina Valentová (edd.), *Locus pietatis et vitae. Sborník příspěvků z konference konané v Hejnicích ve dnech 13.–15. září 2007*, Praha 2008, s. 165–188, zvl. s. 173–179.

rokem 1238, kdy je poprvé zmiňován.⁴ O jedenáct let později se zde dokonce konala provinční řádová kapitula. Konvent zanikl brzy po roce 1419 jako jeden z prvních klášterů vůbec. Konvent II. řádu, tzn. určený ženám, vznikl patrně před rokem 1277, což však dokládá až zápis z počátku 14. století, který pořídil proslulý francouzský dominikánský inkvizitor a biskup v Tuy a Lodève Bernard Guy (1260/61–1331).⁵ O konventu máme zprávy ještě z roku 1433;⁶ o tři roky později však již král Zikmund Lucemburský rozdával jeho statky.

Husitskými boji ztratila katolická církev v celých východních Čechách své postavení na dlouhá dvě staletí. Ovlivněn tím byl nejen život tehdejších obyvatel, nýbrž i vzdělávání⁷ budoucích generací, které tak katolickou církev považovaly za nelegitimní složku společnosti, jež nemá v nové – už nikoli středověké – době své místo. Litomyšlské biskupství,⁸ druhý pilíř středověké katolické, tj. všeobecné církve ve východních Čechách, prakticky zaniklo v husitských nepokojích, když se sedmý litomyšlský biskup Aleš (Albert) z Březi († 1442) zřekl pražského arcibiskupa Konráda z Vechty, který přijal čtyři artikuly pražské, a sirotci proto na jaře 1425 dobyli biskupský hrad. Zdejší kapitula sídlila již od roku 1421 ve Svitavách, kde také nakonec došlo ke konečné likvidaci již více jak sto let nefungujícího biskupství. Jeho poslední administrátor Wolfgang zemřel roku 1554, což zavadalo svitavským měšťanům podnět k násilnému odebrání zbylého majetku patřícího kapitule. Poslední dva kanovníci byli z města vyhnáni a uchýlili se do premonstrátského kláštera na Hradisku u Olomouce.

Je proto více než zřejmé, že cesta k navrácení katolického náboženství do východních Čech nebyla v 17. století nikterak jednoduchá. Nejprve chtěl ve svém rezidenčním městě Jičíně založit biskupství Albrecht z Valdštejna, ale z plánů nakonec z vícera důvodů, nám dopodrobna stále neznámých, sešlo.⁹ Představitelé katolické reformace¹⁰ nakonec uspěli s návrhem založit čtyři nová biskupství v Čechách (Litoměřice, Hradec Králové, Plzeň, České Budějovice) jen z poloviny a teprve po několika desetiletích průtahů způsobených jak okolnostmi vnějšími (třicetiletá válka), tak vnitřními (odpor některých jezuitů, argumentujících spíše ve prospěch rozšíření farní sítě). Hlavními zastánci zřízení nových bis-

⁴ Gustav FRIEDRICH (ed.), *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae* (dále CDB), III, Praha 1943, č. 184, s. 225. Číšník krále Václava I. Zbraslav odkazuje dominikánům ze svého majetku finanční obnos.

⁵ K jeho osobě s bibliografickými odkazy viz Jakub ZOUHAR, *Štřípky z historie dominikánského řádu očima českých středověkých kronikářů (do roku 1526)*, Marginalia Historica 8, 2004, s. 7–49, zvl. s. 10, pozn. 25.

⁶ Josef EMLER (ed.), *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidiocesim*, VII, Prague 1899, s. 193.

⁷ Martin CHOLASTA, *Latinské školy v Hradci Králové*, in Jiří Němeček – Jaroslav Šula (edd.), *Příspěvky k dějinám královéhradeckého školství. Sborník referátů z konference konané u příležitosti 10. výročí založení biskupského gymnázia v Hradci Králové*, Hradec Králové 2003, s. 4–36; Jiří NĚMEČEK, *Jezuitské gymnázium v Hradci Králové*, in: tamtéž, s. 37–48.

⁸ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Litomyšlské biskupství. Litomyšl, duchovní tvář města (Sborník historických statí)*, Litomyšl 1994, s. 29–51 (kde i starší literatura); Oldřich PAKOSTA, *Pečeti litomyšlských biskupů*, 2. vyd., Litomyšl 2003.

⁹ František KASKA, *Jak mělo vypadat jičínské biskupství (z r. 1624?)*, Sborník musejního spolku v Jičíně 1939, s. 19–23; Pavel R. POKORNÝ, *Jičínské biskupství*, in: Jindřich Francek (ed.), *Rekatolizace v českých zemích. Sborník příspěvků z konference v Jičíně konané 10. září 1993*, Jičín 1995, s. 73–84.

¹⁰ K pojmu srov. Ivana ČORNEJOVÁ, *Pobělohorská rekatolizace v českých zemích. Pokus o zasazení fenoménu do středoevropských souvislostí*, in: Ivana Čornejová (ed.), *Úloha církevních řádů při pobělohorské rekatolizaci. Sborník příspěvků z pracovního semináře konaného ve Vranově u Brna ve dnech 4.–5. 6. 2003*, Praha 2003, s. 14–24. Např. E. W. Zeeden razil namísto pojmů „reformace a protireformace“ nové označení, a to „údobí věroučného rozpolcení a vytvoření konfesí“, což se ale neujalo. Nejnověji k celé epoše Rudolf LEEB – Susanne Claudine PLS – Thomas WINKELBAUER (Hgg.), *Staatsmacht und Seelenheil. Gegenreformation und Geheimprotestantismus in der Habsburgermonarchie*, Wien – München 2007.

kupství byl císař Ferdinand II. a pražský arcibiskup kardinál Arnošt Harrach (1598–1667).¹¹ Pro celé východní Čechy mělo zásadní význam založení biskupství v jejich metropoli Hradci Králové.¹² Stalo se tak po dlouhém vyjednávání zejména ohledně finančního zabezpečení fundace papežskou bulou *Super universas* 10. listopadu 1664.¹³

Problémy s fundací po jejím založení však nepřestaly. Až do konce 17. století bylo biskupství jednoznačně mocensky nejslabším článkem katolické reformace. Z relací *ad limina*¹⁴ se dozvídáme, že biskupství potřebuje peníze především na biskupský seminář a na větší počet kanovníků, neboť všichni královéhradečtí biskupové 17. a počátku 18. století¹⁵ poukazují na nedostatečné personální zajištění katedrální kapituly. Čtyři, resp. pět kanovníků jim připadá málo. Jejich počet se ustaluje na šesti a až v 18. století se pozvolna zvyšuje. Roku 1714 se můžeme v relaci biskupa Jana Adama Vratislava z Mitrovic dočíst o sedmém kanonikátu a jeho materiálním zajištění¹⁶ i o problémech s osmým.¹⁷ Situace se o mnoho nelepší ani o čtyři roky později, a tak teprve roku 1738 můžeme z relace vyčíst zmožutnění zázemí celého biskupství. Za biskupa Jana Josefa Vratislava z Mitrovic (v úřadu 1733–1753) se dozvídáme rovněž o biskupské kurii, která byla tvořena generálním vikářem a oficiálem v jedné osobě, kapitulním kanovníkem Janem Josefem Saxem a dalšími šesti významnějšími úředníky.¹⁸ Na šestém, tedy po-

¹¹ K jeho osobě srov. tradičně František KRÁSL, *Arnošt hrabě Harrach, kardinál sv. církve římské a kníže arcibiskup pražský*, Praha 1886; nově a objeveně Alessandro CATALANO, *Zápas o svědomí. Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598–1667) a protireformace v Čechách*, Praha 2008.

¹² Viz Hugo BRÜCKNER, *Die Gründung des Bistums Königgrätz* (= Königsteiner Institut für Kirchen- und Geistesgeschichte der Sudetenländer, Veröffentlichungen 1), Königstein im Taunus 1964; Jaroslav MIKAN, *Vznik a počátky hradeckého biskupství*, Hradec Králové 1946; Marie MACKOVÁ, *První královéhradecký biskup*, in: Jindřich Franček (ed.), *Rekatolizace v českých zemích. Sborník příspěvků z konference v Jičíně, konané 10. září 1993, Jičín 1995*, s. 95–100. Populární formou Karel SRP, *Královéhradecké biskupství v proměnách staletí*, Hradec Králové 2005. K pramenům a literatuře srov. Jakub ZOUHAR, *Prameny a literatura k dějinám královéhradeckého biskupství v letech 1664–1782 (přehled problematiky)*, Východočeské listy historické 25, 2008, s. 115–135.

¹³ Otištěna v buláriu *Bullarium diplomatum et privilegiorum Sanctorum Romanorum Pontificum taurinensis editio etc.*, auspicate cardinali Aloysio Bilio, Tomus XVII (1662–1669), Augustae Taurinorum 1869, Numero CDXCIV, pagino 312–315, a J. MIKAN, *Vznik*, s. 59–62, kde však malé textové odchylky v závěru textu.

¹⁴ Konkrétně pro Hradec Králové uloženy v Archivio Secreto Vaticano (dále ASV) Città del Vaticano, fond s. Congregatio Concilii Relationes Diocesanum Regino-Gradensis, č. kart. 681 A, B. Srov. Tomáš PETRÁČEK, *Hradečtí biskupové a jejich katedrála Svatého Ducha v relacích ad limina v letech 1675–1923*, in: Jiří Štěpán (ed.), *Chrám svatého Ducha a královna Eliška Rejčka v Hradci Králové 1308–2008*, Historická tradice v dějinách města, Ústí nad Labem 2009, s. 41–52. K relacím obecně sborník *La sacra congregazione del Concilio. Quarto centenario dalla Fondazione (1564–1964)*, Città del Vaticano 1964 (bez editora), kde jsou i podrobné studie k celé kongregaci, předpisům, atp. V české literatuře stručně pouze Rudolf ZUBER, *Osudy moravské církve v 18. století*, IV. díl, 1. svazek *Dějiny olomoucké arcidiecéze*, Praha 1987, s. 34–36.

¹⁵ K jejich osobám viz Erwin GATZ (Hg.), *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches: 1648 bis 1803. Ein biographisches Lexikon*, Berlin 1990, dle abecedy. Z knihy přebírá, aniž by ji však citoval, Milan M. BUBEN, *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*, Praha 2000.

¹⁶ ASV, č. kart. 681A: „*De capitulo Canonicorum... Septimus demum sub moderno Episcopo anno 1713 saccevit ex pia fundatione Joannis Francisci Logdman huius Dioecesis decani Kolohlaviensis, qui ex sua substantia quinque milia florenorum in nominibus activitis Capitulo deposuit, ut census ex hoc capitali provenientes, tam diu conserventur, et denuo ad censum exponantur, usque dum capitale novem millium florenorum, quo Canonicus decenter vivere possit, exrescat; cui pio fundatori Episcopus Canoniam absque fructibus retentio suo decanatu contulit.*“

¹⁷ ASV, č. kart. 681A: „*Octavum etiam Canonicatum Episcopus iugi habet memoriae, cuius predecessores in suis visitationibus saepe meminere, nempe illum quem Proto-Episcopus in prima Episcopatus huius erectione, ut ex originalibus eius in Archivio inventis litteris constat, fundare appromisit, quare Curae sibi sumet modernus Episcopus, praefati Proto-Episcopi universalem haeredem Abbatem monasterii Braunensis, adire, et de obligatione fundationis monere, caeteraque quae rei exigentia postulaverit sedulo adhibere, in quem etiam finem Sacrae Congregationis assistentiam et quoddam ad mox dictum Abbatem monitorium humillime praestolatur. ...Inter hos septem Canonicus unus est, quem illi per liberam Capitularem electionem eligunt, qui dignitatem gerit Decanalem.*“

¹⁸ ASV, č. kart. 681A: „*Curiae Episcopali, in qua singulis septimanis binae habentur sessiones, praesidet Vicarius Generalis et Officialis Joannes Josephus Sax cathedralis Ecclesiae Canonicus, habens adjunctos Consiliarios*

sledním místě, je uveden i P. Laurentius Brückner „*Ordinis Praedicatorum provincialis emeritus SS. Theologiae Magister*“.

Tato informace je zajímavá z víceru hledisek, nicméně z hlediska dominikánského řádu se jedná o skutečnou raritu. Jeho členové se na katolické reformaci v českých zemích příliš nepodíleli, neboť jejich česká provincie bojovala ještě v první polovině 17. století o vlastní přežití.¹⁹ Na pražské ani olomoucké univerzitě až do poloviny 18. století působit nemohli, protože v souladu se svou naukou v rámci teologie odmítali přísahat na Neposkvrněné početí Panny Marie,²⁰ nehledě na to, že by jim to stav jejich provincie nejméně do 80. let 17. století ani neumožňoval. Působili tak v rámci propagace katolické nauky především v duchovní správě, a to prakticky na celém území českých zemí²¹ s výjimkou budoucí královéhradecké diecéze, kde až na Nymburk bratři hojněji nepobývali. Vyplývá to ze zprávy o obsazených farnostech budoucí diecéze ze třicátých až padesátých let 17. století.²² Z tzv. starých řádů tu působil především cisterciácký a františkánský. Později máme v královéhradecké diecézi doloženého jednoho dominikána – faráře k roku 1675,²³ ale výrazněji se řád v kraji neuplatnil; například na Litoměřicku působili dominikáni hojněji.

O obnovení svých východočeských konventů z předhusitského období (dva v Hradci Králové, dále v Chrudimi, Nymburku a Kolíně) nemohl řád po roce 1621 příliš uvažovat, přesto se mu nakonec podařilo znovu založit řádový konvent v Nymburku. Již roku 1628 si totiž tamější měšťané pochvalovali dominikána Jakuba Šalamouna Krczkeho, když od nich odcházel, „*řkouce, že za drahý čas konal pobožně služby Boží při městě Nymburku, že horlivě hlásal slovo Boží, důstojně přísluhoval svatými svátostmi a 580 osob – mezi nimi i konšely města Nymburka – k víře přivedl*“.²⁴ Proto chtěli mít dominikány za faráře i později, kdy to již nebylo obvyklé.

Nejprve Jaroslav Kunata, hrabě z Bubna a Litic, hejtman kraje Boleslavského, hejtman kraje Litoměřického i bývalí hejtmani žádají roku 1660 krále, aby světil dominikánskému řádu děkanství v Nymburku. Argumentují vesměs, že řád tam horlivě působí, v kostele že „*dies paucas*“ se slaví, provinciálem že tam zřízeno růžencové bratrstvo, že ve městě dávno se dominikáni o obnovu katolické víry zasloužili, ale že pro nedostatek peněz konvent obnovit nelze. Děkanem měl být bratr Michal z Plzně řečený Columbus, který o to krále

et Notarium sequentes: 1. Melchiorum Logdman de Aven canonicum SS. Theologiae baccalaureum. 2. Paulum Bernardem Liher canonicum SS. Theologiae doctorem. 3. Joannem Wenceslaum Janowsky de Janowitz canonicum SS. Theologiae doctorem. 4. Joannem Franciscum Michalk canonicum honorarium seminarii Rectorem SS. Theologiae baccalaureum, pro Doctoratu approbatum. J. U. consultum, qui simul etiam munus Notarii obit, acta Consistorii annotando, et ea quae mature conclusa fuerint, expediendo. 5. P. Wenceslaum Kölbe e Soc. Jesu Sacrorum Canonum Doctorem. 6. P. Laurentium Brückner, Ordinis Praedicatorum provincialemeritum SS. Theologiae Magistrum. Et in reliquo curia haec Episcopalis secundum omnia requisita ordinati tribunalis, instructa et disposita existit.“

¹⁹ Jakub ZOUHAR, *Česká dominikánská provincie v raném novověku (1435–1790)*, Praha 2011.

²⁰ Ke složité problematice slov. Václav WOLF, *Neposkvrněné početí Panny Marie v průběhu historie*, Praha 2005, resp. Antonín PODLAHA, *Učení o neposkvrněném početí Panny Marie v Čechách před prohlášením učení toho za dogma*, Časopis katolického duchovenstva (dále ČKD) 45, 1904, s. 642, a ČKD 46, 1905, s. 39–45 a 135–144, kde autor podává výčet spisů pojednávajících o tomto tématu a sepsaných v Čechách před polovinou 19. století.

²¹ František ŠTĚDRÝ, *Stavivo k podrobné historii církve v Čechách*, Sborník historického kroužku (dále SHK) 11, 1910, s. 3–5, 166, 168–169, 173; 12, 1911, s. 36, 46, 194; 13, 1912, s. 76–77, 82, 180–181; 14, 1913, s. 49–51, 165–166, 170; 15, 1914, s. 41, 43, napočítal v letech 1637–1660 dvacet šest dominikánů-farářů.

²² NA Praha, fond Archiv pražského arcibiskupství (dále APA), I. 35/1 – aktový materiál, inv. č. 3349–52, sign. C 109/1–4, č. kart. 2038.

²³ ASV, č. kart. 681A, fol. 9: „*Lomnicensis cum filiali Kalmensi administratur modo a P. Martino Erckenberger ordinis Sancti Dominici ex singulari obtenta licentia, patronus Ecclesiae est comes Marzin.*“

²⁴ F. KRÁSL, *Arnošt*, s. 230.

v německy psaném listu také sám prosí, připomínaje, že král při panství poděbradském a lyském drží i statky bývalého kolínského konventu. Král se 30. října 1660 ptá na dobrozdání místodržících a nakonec kladně odpovídá.²⁵

Řád sám ale nemešká a český provinciál Godefrid Marquis žádá 7. listopadu ze Znojma pražského arcibiskupa o přimluvu. Na arcibiskupa se 14. prosince obracejí i místodržící a ten konečně (*sine dato*) sděluje, že není v zásadě proti, když budou dominikáni udržovat růžencové bratrstvo; když budou v neděli odpoledne, kdy není pobožnost bratrstva, konat katechismus; a když se ve všem, co se týká církevní správy, podřídí arcibiskupovi a jeho investituře. Ale již o pár let později byli Nymburští nespokojeni a chtěli si zvolit jiného děkana, avšak zdá se, že sami opět chtěli dominikána.²⁶ Pro jistotu to ale ještě na žádost provinciála Marquise arcibiskup přímo nařídil; nového děkana měl vybrat provinciál sám.

Základní kámen nového konventu v Nymburku byl položen 2. června 1667, avšak teprve roku 1694 se nymburská komunita stala převorstvím, když se rozrostla na předepsaných dvanáct řeholníků.²⁷ Nymburský konvent se tak stal jediným centrem dominikánského řádu v královéhradecké diecézi. O dalším spojení řádu s královéhradeckou diecézí máme zprávy až z roku 1738, kdy je zmiňován v biskupské kurii vzpomenuť Vavřinec Karel Brückner.

Podle úmrtního záznamu²⁸ se Vavřinec Karel Brückner († 8. ledna 1755) narodil kolem roku 1673. Roku 1689/90 vstupuje do řádu v litoměřickém konventu sv. Michala,²⁹ což je pro něj podle předpisů nejdříve možné datum, a nastupuje obvyklou dráhu dominikánského učence. Začíná studovat filozofii³⁰ a roku 1698 nastupuje na pražském generálním učení u sv. Jiljí³¹ studium teologie.

Ta byla vykládána v duchu tradice řádu tomisticky. Filozofické a s ním úzce související teologické myšlení dominikánského řádu bylo dáno již v době jeho založení, tj. ve vrcholném středověku. Největším učencem oné doby byl bezesporu Tomáš Akvinský (1225–1274),³² nedlouho po své smrti prohlášený za svatého (1323) a později za oficiálního učitele katolické církve. Právě sv. Tomáš se svým učitelem sv. Albertem Velikým (okolo 1200–1280), kterého záhy přerostl, položil základy velké myšlenkové tradice – tomismu.

²⁵ AGOP Řím, sign. XIV, liber L, s. 1027: „*Leopold. Lieber getreue. Alß dem Einschluß ersehlet Ihr mit mäh- reren Vmbständen, wass bey Vns der Würdige, Vnser andächtige, vndt lieber getreuer. / Michael de Plnsa, decanus Nimbürgensis, nomine patres provinciae Bohemiae Ordinis Praedicatorum, gehorsambst anbringen, Vndt Vmbgnädigste Einraumb- vndt übergebung besagten Orden der Nimbürgischen Dechantay [!] bitte thuet. Befehlen euch hierauf gnädigst, dass ihr nach Vernehmung als Cardinals von Harrach... als Ertz-Bischoffen Prag, Vndt eihollung weiterer nöttürstigen Information, Vndt hierüber für [r]athliches guttachten gehorsambst einshüchtn sollet. Hieran wirdt gehorsambst Vollbracht Vnser gnädigsten Willen vndt meinung./ Geben in Vnserer Stadt Wienn den 30. Monats-Tag 8bris Anno 1660. Leopold.*“

²⁶ Magistrát Nymburka si stěžuje česky. Ví, že se s Kolumbem neshodnou, chtějí jej proto vyměnit, ale „...*avšak jak žádáte světského kněze, na ten [stolec?] dosaditi nemůžeme, nežli jiného z dotčeného Řádu Kazatelou s. Dominika již nám dobře povědomého...*“ a odůvodňují dále, že z dominikánů bude kazatel nejlepší, že s ním mají dobré zkušenosti, etc. 30. Augusti 1661.

²⁷ EČK, s. 396–397.

²⁸ NA Praha, fond ŘD, inv. č. 147: *Nomina et cognomina amantissimorum fratrum et sororum ordinis nostri, qui potissimum ab anno 1720 in hac provincia obierunt, Pragae 1720–1883[?], rkp., k lednu (= fol. 2^v).*

²⁹ Vyplývá to z pozdější zprávy, viz AGOP Řím, sign. IV, *Registra Magistrorum*, Nr. 215, s. 23.

³⁰ NA Praha, fond ŘD, inv. č. 16: *Liber studii generalis Pragae 1677–1734, Pragae 1677–1734*, s. 223.

³¹ O škole srov. Jakub ZOUHAR, *Generální studium dominikánů u sv. Jiljí v Praze v 17. a 18. století*, in: *Historie 2002. Celostátní studentská vědecká konference (3.–4. 12. 2002)*. Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav historie a muzeologie, Opava 2003, s. 114–137.

³² K jeho osobě existuje prakticky nepřehledná literatura. Uvádím proto pouze reprezentativní Joseph P. WAWRYKOW (ed.), *The Westminster Handbook to Thomas Aquinas*, Westminster 2005.

Ten tvořil jeden z pilířů filozoficko-teologického učení vrcholného a zčásti i pozdního středověku zvaného (tzv. první) scholastika.³³ Tento myšlenkový směr se dostal na sklonku středověku do krize, ze které byl vyveden až raně novověkými italskými humanisty,³⁴ kteří podle svého hesla *ad fontes* začali nejprve studovat pramennou základnu středověké scholastiky: Aristotela, Tomáše Akvinského i teologického formalistu Jana Dunse Scota (1265–1308).³⁵ Dalším impulzem pro opětovný rozvoj scholastické metody bylo prohlášení sv. Tomáše Akvinského za učitele církve (1567) „dominikánským“ papežem Piem V., když předtím byla jeho nauka probírána na Tridentském koncilu.³⁶ Vznikl tak různorodý myšlenkový systém, zpravidla zvaný druhá scholastika.³⁷

V českých poměrech byla tématu druhé scholastiky věnována dosud jen malá pozornost,³⁸ přesto se jedná o výrazný směr filozoficko-teologického myšlení, jenž převládá na západo- a středoevropských univerzitách od dob René Descarta až po Immanuela Kanta, a jak poznamenal Stanislav Sousedík, „v jižní Evropě, jmenovitě ve Španělsku, si na některých školách udržela kontinuální tradici až do našich dob“.³⁹ Společným rysem všech myslitelů bylo reagování na podněty sv. Tomáše Akvinského. Tzv. druhá scholastika kladla ve srovnání se svojí středověkou předchůdkyní více důrazu na historičnost svých postulátů, které se častěji opíraly o filologické argumenty.

Pokud můžeme sledovat produkci generálního učení u sv. Jiljí, vidíme, že byla sotva průměrná a vždy se striktně přidržovala klasické tomistické metody. Náznak mystiky se mi nepodařilo nalézt nikde, nicméně zachovala produkce spisů ze všech provinčních škol

³³ Nefilozoficky školenému zájemci doporučuji na první seznámení práci Josef PIEPER, *Scholastika. Osobnosti a náměty středověké filosofie*, Praha 1993.

³⁴ Názory, do jaké míry vděčí obnovený zájem o scholastiku humanistům, se různí; především starší literatura jim výraznější vliv upírá. V česky psané historiografii filozofie se pro silný vliv humanistů vyslovil Stanislav SOUSEDÍK, *Filosofie v českých zemích mezi středověkem a osvícenstvím*, Praha 1997, s. 63, který se opírá o práci Paul O. KRISTELLER, *Le thomisme et la pensée italienne de la Renaissance*, Paris 1967.

³⁵ K tomuto františkánovi srov. Stanislav SOUSEDÍK, *Jan Duns Scotus – doctor subtilis a jeho čeští žáci*, Praha 1989.

³⁶ Carlo GIACON, *La seconda scolastica*, sv. 1, Milano 1944, s. 47–52.

³⁷ Ze zahraniční literatury bych rád upozornil na následující tituly: standardní přehled o tématu podává Frederick COPLESTON, *A History of Philosophy*, III, *Late medieval and renaissance philosophy*, New York 1993 (orig. 1953), s. 335–405; základní práce je Carlo GIACON, *La seconda scolastica*, 3 sv., Milano 1943–1950 (přetisk 2004). Kniha pojednává převážně o jezuitské scholastice, ve shodě s autorovou příslušností k tomuto řádu. Z novějších prací uvádím pouze Erika RUMMEL, *The Humanist-Scholastic Debate in the Renaissance and Reformation*, London 1995; Jan CZERKAWSKI, *Humanizm i scholastyka. Studia z dziejów kultury filozoficznej w Polsce w XVI i XVII wieku*, Lublin 1992; Frank GRÜNERT – Kurt SEELMANN (Hgg.), *Die Ordnung der Praxis. Neue Studien zur Spanischen Spätscholastik (Frühe Neuzeit)*, Tübingen 2001. Základní příručkou je *Die Philosophie des 17. Jahrhunderts* (Grundriss der Geschichte der Philosophie), Bd. I/1, hgg. von Jean-Pierre SCHÖNBINGER, Basel 1998, zvl. s. 367–375, kde se čtenáři dostane stručného, ale kvalifikovaného poučení o tomismu především ve Španělsku z pera Enriqua Rivery de Ventosa; Bd. IV/1, hgg. von Helmut HOLZHEY – Wilhelm SCHMIDT-BIGGEMANN, Basel 2001, s. 372, kde je heslovitě Paulem Richardem Blumem nastíněna dominikánská filozofie vyučovaná na univerzitách Svaté říše římské národa německého. Stanislav SOUSEDÍK, *Technika filozofické disputace v 17. století*, Filozofický časopis 15, 1967, s. 132–152. Pozdní scholastice se věnuje i několik internetových stránek.

³⁸ Srov. všeobecně práce Petra Dvořáka, Stanislava Sousedíka a Milana Mráze. Souhrnná práce Stanislav SOUSEDÍK, *Filosofie v českých zemích mezi středověkem a osvícenstvím*, Praha 1997 (autorova i jiná dosavadní literatura) je na svou dobu vynikající, leč dnes s ní již nevystačíme. Podrobněji se podíval na problém Milan MRÁZ, *La critica di Soares al concetto di infinito in De Arriaga*, in: Sante Graciotti e Jitka Křesálková (edd.), *Barocco in Italia. Barocco in Boemia. Uomini, idee, forme d'arte a confronto*, Roma 2003, s. 179–191; Petr DVOŘÁK, *Jan Caramuel z Lobkovic. Vybrané aspekty formální a aplikované logiky*, Praha 2006 (práce se soustřeďuje především na logickou tvorbu autora, ale pro postížení filozofie doby přináší jen málo); *Umění a věda v době Juana Caramuela z Lobkovic*. Sborník referátů z konference v Hradci Králové ve dnech 15. a 16. října 2006 u příležitosti 400. výročí narození Juana Caramuela z Lobkovic, Hradec Králové 2006 (bez editora) a nejnověji reprezentativní Petr DVOŘÁK – Jacob SCHMUTZ (eds.), *Juan Caramuel Lobkowitz: The Last Scholastic Polymath*, Praha 2008.

³⁹ S. SOUSEDÍK, *Filosofie v českých zemích mezi středověkem a osvícenstvím*, s. 63.

ještě čeká na svůj podrobnější průzkum. Výjimky tedy nejsou vyloučeny, dovolím si však tvrzení, že většinou nelze očekávat žádné převratné myšlenky. Ostatně i jezuitům z českých zemí trvalo několik desetiletí, než se mohli pochlubit významnějšími příspěvky; do roku 1618 s ničím výrazně novým nepřišli ani oni.⁴⁰ Tolik nastínění hlavních rysů vzdělání, kterého se Brücknerovi na školách dostalo.

Po absolvování kýženého filozofického a teologického studia byl Brückner pověřen vyučováním v pražském konventu u sv. Máří Magdaleny.⁴¹ Zde se podle řádových zvyklostí připravovali profesori na pozdější výuku na generálním učení u sv. Jiljí, nejvyšší řádové škole v provincii. Někteří profesori přednášeli nižší předměty (filozofii, logiku) na generálním studiu a vyšší předměty (morální teologii) na formálním studiu u sv. Máří Magdaleny.⁴² Podle okružního listu generálního magistra dominikánského řádu Antonia Cloche z 2. října 1688 existovaly na řádových školách tři typy vyučujících. Nejdůležitější z nich byl první lektor (*primus lector, lector primarius*), který školu vedl v ohledu pedagogickém a který přednášel spekulativní část teologie (trojice Božích osob, Božích vlastností, predestinace, vtělení Krista apod.). K ruce měl druhého lektora (*lector secundarius, lector morales*), jehož oborem byla morální teologie (poslední cíl člověka, lidské skutky, ctnosti a neřesti, resp. hříchy, církevní svátosti apod.). Úkolem třetího lektora měla být výuka tomistické filozofie (logika, dialektika, fyzika a metafyzika, etika) a příprava studentů pro vyšší studium.⁴³ Toto rozdělení se dodržovalo na tzv. *studiu formale*, které tvořilo páteř řádového školství, neboť nad ním bylo jen studium generální, zatímco nižší stupeň tvořilo tzv. *studium morale*. Na formální studia si ale česká dominikánská provincie musela počkat až do roku 1694, kdy byly generální kapitulou v Římě do tohoto stavu povýšeny školy u sv. Máří Magdaleny v Praze a u sv. Michala v Brně.⁴⁴

Z výše uvedeného je zřejmé, že Brückner se stal vyučujícím na elitním ústavu české provincie. Své akademické působení završil 22. listopadu 1710,⁴⁵ kdy byl jmenován na místo prvního lektora u sv. Máří Magdaleny a zároveň promován za magistra posvátné teologie (*magister s. Theologiae*). Obdržel tedy v řádu nejvyšší možný akademický titul, který však platil jen v rámci dominikánského řádu a v 18. století byl jen slabým odleskem jeho středověkého předchůdce.

Jako první lektor u sv. Máří Magdaleny a magistr posvátné teologie se Brückner účastnil i provinční kapituly v roce 1715⁴⁶ a 8. srpna 1716⁴⁷ byl s konečnou platností jmenován nižším lektorem na generálním učení u sv. Jiljí, jehož regentem se stal roku 1719.⁴⁸ Ještě 7. října 1719⁴⁹ byl rovněž zvolen převorem konventu u sv. Jiljí, nejvýznamnějšího centra české dominikánské provincie. Vrcholu společenského vzestupu uvnitř řádu dosáhl na pro-

⁴⁰ S. SOUSEDÍK, *Filosofie v českých zemích mezi středověkem a osvícenstvím*, s. 67.

⁴¹ K objektu srov. EČK, s. 466–469.

⁴² Srov. např. NA Praha, fond ŘD, inv. č. 10: *Liber provinciae Boemiae ordinis praedicatorum 1693–1721*, fol. 135.

⁴³ Angelus M. WALZ, *Compendium historiae Ordinis Praedicatorum*, Romae 1948, s. 321.

⁴⁴ Tomáš ČERNUŠÁK, *Klášteří škola dominikánů u sv. Michala v Brně v novověku*, Brno v minulosti a dnes 19, 2006, s. 77–86.

⁴⁵ AGOP Řím, sign. IV. *Registra Magistrorum*, Nr. 200, s. 11.

⁴⁶ AGOP Řím, sign. IV. *Registra Magistrorum*, Nr. 200, s. 32.

⁴⁷ AGOP Řím, sign. IV. *Registra Magistrorum*, Nr. 200, s. 39: „... mittuntur Pragae patentes, quibus ibidem in Studio Generali ad s. Aegidium instituitur in Baccalaureum ordinarium seu Regentem Secundarium. Die 8. Augusti 1716.“

⁴⁸ AGOP Řím, sign. IV. *Registra Magistrorum*, Nr. 200, s. 43, 47.

⁴⁹ AGOP Řím, sign. IV. *Registra Magistrorum*, Nr. 200, s. 50.

vinční kapitule v Brně, kde byl 19. října 1720⁵⁰ zvolen 45 hlasy ze 47 možných českým provinciálem, tedy nejvyšším představeným dominikánů v českých zemích. Ani po skončení funkčního období však nebyl nečinný a pomáhal svému mateřskému konventu v Litoměřicích, přičemž byl ve spojení i s litoměřickým biskupstvím.⁵¹ Právě ve třicátých letech 18. století probíhala rozsáhlá přestavba dominikánského objektu pod vedením architekta italského původu Oktaviána Broggia.⁵²

Jak už víme, v této době byl Vavřinec Brückner ve spojení i s biskupstvím v Hradci Králové. Zde však s biskupskou kurií pouze nevyjednával, jako tomu bylo v Litoměřicích, nýbrž se na chodu biskupského úřadu osobně podílel. Diecézní kurie⁵³ je dnes kanonickým právem charakterizována takto: „*Sestává se z těch zařízení a osob, které pomáhají biskupovi v řízení celé diecéze, hlavně ve vedení pastorační činnosti, ve výkonu správy diecéze a ve výkonu moci soudní.*“⁵⁴ Tuto charakteristiku lze vztáhnout i na biskupskou kurií ve třicátých letech 18. století. Brückner zastával v kurií funkci jednoho z konzultorů (*adjunctos consiliarios*). Nevíme přesně, jak dlouho svoji práci pro královéhradecké biskupství vykonával, nicméně *terminus ante quem* je rok 1742, kdy byl zvolen převorem pražského konventu u sv. Máří Magdaleny; zastával zde tři volební období, tj. jako převor působil až do roku 1751, třebaže k poslednímu funkčnímu období byl prý přemluven.⁵⁵ Avšak poslední zaznamenanou zprávu o jeho osobě máme k roku 1749, kdy mu byla po opětovném zvolení převorem 14. června povolena cesta do Říma.⁵⁶ Bratr Vavřinec Karel Brückner zemřel v Praze 8. ledna 1755.⁵⁷

Jeho životní cesta je příkladem velmi nadaného člověka, jenž se vyznal nejen v soudobých akademických disciplínách, tzn. ve filozofii a teologii, ale rovněž v církevním právu, neboť jinak by si jej královéhradecký biskup sotva vybral za svého poradce. V jeho osobě se pravděpodobně vzácně snoubily pedagogické vlohy s manažerskými, což mu umožnilo řídit jeho spolubratry, ať už v úřadu regenta studia, převora nebo provinciála. Osobnost V. K. Brücknera je také příkladem poměrně řídké spolupráce dominikánského řádu se světskou církevní správou v raném novověku, která dokazuje, že s církevní hierarchií spolupracovaly nejen známé řády jezuitů a piaristů. Jedná se rovněž o doklad k působení dominikánského řádu v „nejkacířtější“ části Čech raného novověku, kde nebyla dosud působnost řádu podrobněji doložena. V neposlední řadě je zvolení bratra Brücknera za kuriálního poradce královéhradeckého biskupství ukázkou, jak mohli mít biskupové šťastnou ruku při výběru svých spolupracovníků. Do dějin se bohužel zpravidla zapíše především ty opačné případy. Na mysl tu mám zejména chorvatského dobrodruha Jakuba Zotina (Zotiniće),

⁵⁰ AGOP Řím, sign. IV. *Registra Magistrorum*, Nr. 200, s. 56. Potvrzen byl s konečnou platností 12. června 1721.

⁵¹ AGOP Řím, sign. IV. *Registra Magistrorum*, Nr. 215, s. 23.

⁵² Srov. EČK, s. 341. K architektovi srov. Věra HANKOVÁ, *Oktavián Broggio (1670–1742)*, Umění 41, 1993, s. 129–140; Helena OSVALDOVÁ – Daniela VOKOLKOVÁ (edd.), *Oktavián Broggio: 1670–1742*. Galerie výtvarného umění v Litoměřicích, text katalogu Mojmir HORYNA, Litoměřice 1992.

⁵³ Popis biskupské kurie v českých zemích raného novověku byl zatím uspokojivě podán jen u (arci)biskupství olomouckého. Viz Rudolf ZUBER, *Osudy moravské církve v 18. století*, IV. díl, 1. sv. Dějin olomoucké arcidiecéze, Praha 1987; Kateřina VÁLOVÁ, *Curia episcopalis Olomucensis v raném novověku [léta 1676–1777]*, Olomouc 2002. Pro pražské arcibiskupství Stanislava JILKOVÁ, *Pražská arcibiskupská konzistoř a její běžná agenda v roce 1784*, SAP 51, 2001, č. 2, s. 359–394; okrajově také F. KRÁSL, *Arnošt*, s. 444–454.

⁵⁴ *Kodex kanonického práva* (CIC 1983), Praha 1994, kánon 469. Srov. také Antonín HRDINA, *Kanonické právo. Zvláštní část*, Plzeň 1996, s. 33–35; Jiří Rajmund TRETERA, *Konfesiní právo a církevní právo*, Praha 1997, s. 165–170.

⁵⁵ AGOP Řím, sign. IV. *Registra Magistrorum*, Nr. 215, s. 23.

⁵⁶ AGOP Řím, sign. IV. *Registra Magistrorum*, Nr. 215, s. 24.

⁵⁷ NA Praha, fond ŘD, inv. č. 147: *Nomina et cognomina amantissimorum fratrum et sororum ordinis nostri, qui potissimum ab anno 1720 in Domino in hac provincia obierunt*, Pragae 1720–1883[?], rkp., k lednu (= fol. 2°).

který byl jako hradecký arciděkan zvolen při založení biskupství jeho prvním kanovníkem a který se neblaze zapsal do povědomí obyvatel Hradce Králové, s nimiž nenašel společnou řeč, čímž biskupství jako instituci hned na počátku jeho existence nemálo ublížil.

Brückner jako rádce královéhradeckého biskupství se zapojil do významné správní činnosti světského duchovenstva, kde zužitkoval své dlouholeté zkušenosti a diplomatické schopnosti. Shodou okolností zažil dobu největšího rozkvětu jak české dominikánské provincie, tak královéhradeckého biskupství a lze bez nadsázky říci, že v obou případech svojí prací k jejich rozvoji nemálo přispěl.

JAKUB ZOUHAR

Zum Verhältnis zwischen dem Dominikanerorden und dem Bistum Königgrätz (Hradec Králové) im 17. und 18. Jahrhundert (am Beispiel von P. Lorenz Karl Brückner OP)

ZUSAMMENFASSUNG

Der Beitrag befasst sich mit den nicht allzu weitreichenden Beziehungen des Dominikanerordens zum Bistum Königgrätz. Im Mittelalter gab es in Ostböhmen mehrere Dominikanerkonvente, doch im 17. und 18. Jahrhundert war nur ein einziger Konvent erneuert worden, und zwar in Neuenburg an der Elbe (Nymburk). Obgleich es im 17. und 18. Jahrhundert in Ostböhmen auch nicht viele Dominikanerpfarrer gab, sind mehrere von ihnen nachweisbar.

Das hier verfolgte Thema ist auch mit einer bedeutenden Persönlichkeit des Dominikanerordens verbunden: mit P. Lorenz Karl Brückner (1673? – 8. Januar 1755), mit einer Gestalt, die bislang am Rande der tschechischen Historiographie stand. Brückner begann seine geistliche Laufbahn mit dem Beitritt zu einem Orden, dessen böhmische Provinz damals in ihrer größten Blüte stand. Er durchlief mehrere bedeutende Ordensfunktionen (akademische wie administrative) und errang 1710 mit dem Titel eines Magisters der heiligen Theologie den höchsten akademischen Ordentitel. Als von allen anerkannte Persönlichkeit wurde er 1720 zum Provinzial des Dominikanerordens in den böhmischen Ländern gewählt, womit er die höchste Verwaltungsfunktion innehatte. Sein Amt übte er fünf Jahre lang aus. Selbst als Exprovinzial aber blieb er nicht untätig, was 1738 zu seiner Ernennung als Berater des Bistums Königgrätz führte.

Damit schloss er sich einer bedeutenden Verwaltungstätigkeit der weltlichen Geistlichkeit an, in der er sich seine langjährigen Erfahrungen und sein diplomatisches Geschick zu nutzen machen konnte. Durch eine glückliche Fügung der Umstände erlebte er sowohl die Blütezeit der böhmischen Dominikanerprovinz als auch die des Königgrätzer Bistums, und es ist wohl nicht übertrieben, wenn man feststellt, dass er zu deren Entfaltung mit seiner Arbeit in beiden Fällen nicht wenig beigetragen hat.

Deutsche Übersetzung Wolf B. Oerter